Akademisk frihet och institutionell autonomi

Tim Ekberg

Juni 2023

SUHF

Sveriges universitets- & högskoleförbund

Akademisk frihet och institutionell autonomi

Utgiven av: Sveriges universitets- och högskoleförbund (SUHF)
www.suhf.se
ISBN: 978-91-983359-9-6
Omslag/original: AnniMedia
Tryckeri: AMO-Tryck AB, Solna 2023

Akademisk frihet och institutionell autonomi

Tim Ekberg

Juni 2023

SUHF
Sveriges universitets- & högskoleförbund

Föröord

Akademisk frihet och institutionell autonomi

Expertgruppen för analys vid SUHF

Vi lever i en alltmer komplex värld med en mycket hög förändringstakt. Omvärlden präglas av en destabiliserad säkerhetsordning, hot mot demokratins grundvärden, ökad faktaresistens och filterbubblor. Fragmentiseringen och informationsöverflödet tilltar och det blir allt svårare, men samtidigt också allt viktigare, att kunna se och förstå hur saker och ting hänger ihop. Behovet av omvärldsbevakning och omvärldsanalys är stort.

SUHF har byggt upp en större och mer kvalificerad analyskapacitet inom förbundet. Dessa analyser ska hjälpa lärosäten i deras utvecklingsarbete, men också kunna användas för att påverka regering och riksdag. Målet för expertgruppen för analys är att i allt högre grad kunna ta ett helhetsgrepp på centrala frågor för de svenska lärosätena och identifiera lämpliga och realistiska politiska lösningar.

Under de kommande åren ska analysgruppen fokusera på fyra områden:

- Ta fram argument för en ny och förändrad offentligrättslig organisationsform som ska leda till att lärosätena blir egna juridiska personer.
- Beskriva hur förutsättningar för universitet och högskolor har förändrats genom ökad kontroll och krav på återrapportering samt ge förslag på hur ökat förtroende mellan lärosäten och statsmakt kan uppnås.
- Undersöka hur utbildningens utformning och styrning påverkas av förväntningar på ökad kapacitet för livslångt lärande och kompetensutveckling för yrkesverksamma.
- Undersöka hur det ökade beroendet av externa medel har utvecklats och vilka konsekvenser detta har fått för lärosäten.

I denna skrift är projektet om en ny och förändrad offentligrättslig organisationsform i centrum. Fler analyser, skrifter och inspel kommer framöver att tas fram utifrån de identifierade fyra områdena.

Hans Adolfsson,
Ordförande för SUHF och Expertgruppen för analys

1

1. Inledning
Ge lärosäten ökad frihet

Universitet och högskolor utgör en grundpelare för ett modernt kunskapssamhälle och är en viktig förutsättning för ett öppet och demokratiskt samhälle. Högskoleutbildning ger personer den kompetens som behövs på arbetsmarknaden och bidrar till att studenter utvecklas till självständiga och kritiskt reflekterande individer. Forskningen spelar en avgörande roll genom att generera ny kunskap, utveckla teknik, förbättra hälso- och sjukvården och bidra till samhällsutveckling på många olika sätt. Universitet och högskolor skapar tillväxt och välstånd men har också andra väsentliga funktioner som förmedlande av bildning, kultur och faktabaserade beslutsunderlag.

Universitet och högskolor har ett viktigt uppdrag att bidra till bildning. Genom bildning tränas kritiskt tänkande, självreflektion, problemlösning och förmågan att se saker från olika perspektiv. Att bilda innebär att ge individer kunskap och förmågor som kan hjälpa dem att både förstå och utveckla sig själva och samhället. Detta leder i sin tur till en ökad känsla av mening och sammanhang, en förbättrad livskvalitet samt förmåga till både omställning och motståndskraft. Samhällets behov av bildning är stort.

Akademisk frihet är en förutsättning för att lärosäten ska kunna utföra sina uppdrag med kvalitet och trovärdighet. Akademisk frihet består av många olika delar som tillsammans skapar själva grundvalen för universitet och högskolor. Kärnan består av forskningens och utbildningens frihet samt institutionell autonomi för lärosätena. Universitet och högskolors autonomi har som syfte att säkerställa att forskningen och utbildningen kan vara fri från olämplig styrning och fritt generera och sprida kunskap.

Fri akademi, fria domstolar, fri press och fri konst är alla grundpelare i upprätthållandet av det öppna och demokratiska samhället samt värnandet av mänskliga rättigheter. Varken dagspolitik, intressegrupperingar eller trollfabriker ska styra vad som får forskas på eller undervisas om vid lärosätena. Universitet och högskolor håller emot populism, faktaresistens och konspirationsteorier samt fungerar som motkraft till förenklingar i samhällsdebatten. Akademisk frihet är därmed en angelägenhet för hela samhället.

Lärosäten kan inte på egen hand garantera och skydda lärares och forskares möjlighet till kunskapsproduktion och kunskapsförmedling. Det yttre skyddet för den akademiska friheten avgörs av hur relationen mellan staten och lärosätena är utformad och reglerad. Regering och riksdag behöver därför skapa lagar och förordningar som garanterar den akademiska friheten och lärosätenas institutionella autonomi. Lärosätena har samtidigt själva ett ansvar för att inom sina organisationer främja och värna forskningens och utbildningens frihet på bästa möjliga sätt.

Svenska universitet och högskolor behöver en ny organisationsform som bättre garanterar institutionell autonomi och akademisk frihet än rådande form som förvaltningsmyndighet. En ny organisationsform behöver ha en utformning som är anpassad till lärosätenas speciella uppdrag att utbilda och forska. För att lärosäten ska kunna genomföra sitt uppdrag effektivt och med hög kvalitet behöver universitet och högskolor även få en egen rättskapacitet. Detta skulle förstärka internationella samarbeten, öka och förbättra samverkan med företag och omgivande aktörer samt skapa nya förutsättningar för gemensamma projekt mellan svenska lärosäten.

Det behöver skapas en armslängds avstånd mellan regeringsmakten och lärosäten med tydliga skiljelinjer som inte får överträdas. Lärosäten måste vara säkrade från olämplig politisk styrning. Att utgå från en historiskt förankrad samsyn och en delad värdegemenskap räcker inte längre. Detta visar allt fler internationella exempel. Den akademiska friheten och lärosätenas autonomi har minskat i världen och i Europa. En sådan utveckling är Sverige inte immun mot. Det är dags för regering och riksdag att skapa och tillförsäkra institutionell autonomi för lärosätena och ett långsiktigt hållbart skydd för den akademiska friheten.

I följande skrift kommer först en kort historisk beskrivning av universitetens uppkomst och utveckling. Därefter beskrivs hur den akademiska friheten består av flera olika delar. Att den institutionella autonomin är en grundförutsättning lyfts fram i avsnittet därpå. Ska den akademiska friheten fungera i praktiken behöver även styrningen och den ekonomiska tilldelningen utformas på ett funktionellt sätt. I det påföljande avsnittet finns en internationell utblick. Till sist finns en avslutning som understryker vikten av att regering och riksdag engagerar sig och agerar för att skydda den akademiska friheten i Sverige.

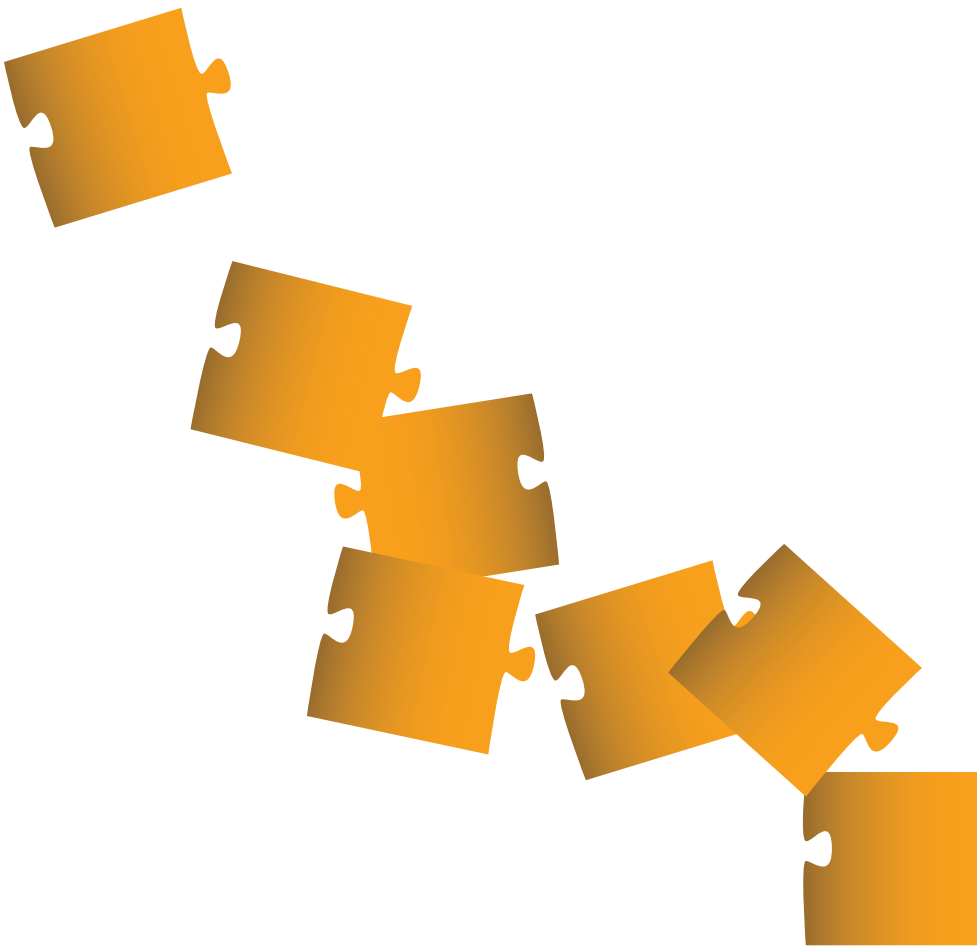

2

2. Historisk utveckling av lärosäten och deras autonomi

Diskussioner kring den akademiska friheten och strävan efter autonomi har funnits sedan uppkomsten av de första västerländska universiteten på 1100- och 1200-talet. Det låg i dessa universitets grundkoncept att åstadkomma ett definierat avstånd i förhållande till regeringsmakt, kung och kyrka. De tidiga universiteten utgjordes av en reglerad och sammanhållen enhet – en korporation. Det italienska begreppet för korporation är *universitas* vilket alltså blev det begrepp som utgjorde beteckningen för lärosätenas särskilda sammanslutning.

Principen bakom dessa korporationer var att skapa en egen legal domän som kunde utfärda sina egna regler, utse sina egna företrädare och styra sin egen verksamhet. Dessa blev jurisdiktioner bredvid staten och kyrkan. Möjligheten att kunna skapa egna normer för att identifiera, definiera och sprida kunskap blev grundvalen för dessa korporationer. Detta blev grunden för universitetens historiska utveckling och framväxten av en kunskapsbaserad utbildning och en systematiserad och evidensbaserad vetenskap.

Det har alltid funnits spänningar mellan statsmakten, kyrkan och universiteten vilket har lett till ständiga förhandlingar med maktens företrädare och till olika former av definierade ramvillkor. Dessa har utvecklats något annorlunda länder och regioner emellan, men grundkonceptet – vad ett universitet är – har under historiens gång i västvärlden varit påfallande stabilt.

Dagens diskussioner kring den akademiska friheten tar ofta sin utgångspunkt i den så kallade humboldtska traditionen som Wilhelm von Humboldt (1767–1835) formulerade i början av 1800-talet. Grundtanken och utgångspunkten för Humboldt var *Lehrenfreiheit* och *Lernfreiheit* – frihet att förmedla kunskap och frihet att inhämta kunskap. Han ansåg att forskning var en integrerad del av undervisningen och att lärare och studenter tillsammans skulle arbeta för att upptäcka nya kunskaper. Hans idéer om en utbildning där studenterna själva var aktiva, en mindre hierarkisk struktur och integrerad forskning och undervisning var radikala för sin tid och bidrog till att forma de västerländska universitet vi har idag.

För Wilhelm von Humboldt var akademisk frihet en grundläggande princip. Den akademiska friheten krävde en buffert i förhållande till statens makt och byråkrati. Inte minst ansåg Humboldt att akademisk frihet var nödvändigt för att uppnå den högre utbildningens mål. Forskare, lärare och studenters möjlighet att utforska nya idéer och utmana etablerade sanningar förutsatte en tydlig autonomi.

Utvecklingen i Sverige

I Sverige växte behovet av utbildad arbetskraft kraftfullt efter andra världskriget. De universitet vi ser idag är till många delar resultatet av tidsmässigt sett relativt nya förändringar som framför allt tog fart under 1950- och 60-talet. Lärosäten gick under denna tid från små elitistiska organisationer till mycket stora och omfattande verksamheter, i statens och den ekonomiska tillväxtens tjänst. Universitet och högskolors roll och ekonomiska förutsättningar har under denna period stärkts, men det har funnits ett pris – ett ökat beroende av statsmakten.

Från mitten av 1800-talet till 1970-talet var de svenska universiteten på många sätt något av akademiska republiker, som själva tillsatte sin styrelse och rektor. Efter 1974 års regeringsform blev universitet och högskolor, i likhet med hundratals andra statliga inrättningar, förvaltningsmyndigheter direkt under regeringen. Genom en reform 1977 kom huvuddelen av den eftergymnasiala utbildningen att sammanföras under högskolans domän.

En större myndighetsreform genomfördes 1993 vilket resulterade i en övergång till mål- och resultatstyrning inom hela statsförvaltningen. Denna reform innebar att lärosäten fick ökad frihet och att statsmakternas detaljstyrning minskade påtagligt. Samtidigt ökade kontrollen och kraven på återrapportering kraftfullt.

En ny högskolelag och en ny högskoleförordning infördes. Två lärosäten, Chalmers och Högskolan i Jönköping, ombildades till stiftelser. De ändringar som 1993 års reform ledde till lever till sin grund fortfarande kvar i dagens system för styrning och resurstilldelning.

När en ny regering tillträdde 2006 fanns en uttalad ambition att autonomin för statliga lärosäten skulle öka. Den så kallade autonomiutredningen[1] tillsattes året därefter. Huvudpunkten i utredningens förslag – att lärosäten skulle bli en ny form av myndigheter med egen rättskapacitet – genomfördes dock inte. Utifrån förslag i den efterföljande propositionen[2] skedde däremot en avreglering av lärosätenas interna organisation och av vissa läraranställningar. I en departementsskrift[3] ett par år senare presenterade regeringen ett förslag om att några lärosäten skulle ombildas till högskolestiftelser. Detta genomfördes inte heller.

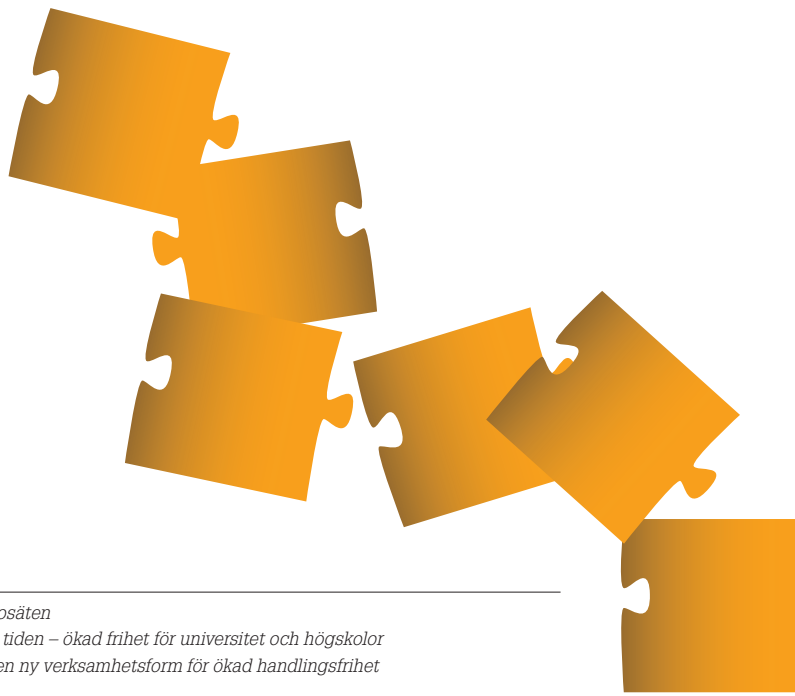

1 *SOU 2008:104, Självständiga lärosäten*
2 *Prop. 2009/10:149, En akademi i tiden – ökad frihet för universitet och högskolor*
3 *Ds 2013:4, Högskolestiftelser – en ny verksamhetsform för ökad handlingsfrihet*

3

3. Akademisk frihet, grundstenen för universitet och högskolor

Fritt kunskapssökande och fri förmedling av kunskap är grundstenen och kärnan i lärosätenas uppgift. Det fria kunskapssökandet utgår från att det inte på förhand går att veta vilka kunskaper och kompetenser som är viktiga i framtiden. Framtiden är alltid osäker och forskningen och det fria kunskapssökandet behöver ständigt förändra vilka frågor som ställs och vilka problem som ska lösas. Även att ifrågasätta etablerad kunskap och omhuldade utgångspunkter är en central och viktig del i det fria kunskapssökandet.

Det fria och oberoende sökandet efter och förmedlandet av ny kunskap vid lärosätena utgör ett fundament för samhällets utveckling i stort. Att lärosätena kan utföra sitt uppdrag fritt och utan olämplig styrning är en central förutsättning för ett öppet och demokratiskt samhälle, en bildad befolkning, en kunskapsintensiv företagsutveckling, ett bra innovationsklimat och möjlighet att lösa de stora samhällsutmaningarna. Detta unika uppdrag gör lärosäten extra skyddsvärda.

Akademisk frihet består av olika delar

Begreppet akademisk frihet har tolkats och används på många olika sätt. I friheten ligger ofta en rättighet inbyggd. De delar som oftast lyfts fram är kopplade till forskarens, och till viss del lärarens, individuella frihet. Men begreppet är större än så. Shirin Ahlbäck Öberg ger en god introduktion till begreppet i skriften *Om akademisk frihet* (2023).

Akademisk frihet består av flera delar som tillsammans skapar en grundläggande förutsättning för universitet och högskolor. De olika delarna förstärker varandra och behöver finnas på plats för att friheten ska bli reell och betyda något i praktiken. I sin kärna består akademisk frihet av:

- Institutionell autonomi
- Forskningens frihet
- Utbildningens frihet

Begreppen institutionell autonomi och organisatorisk autonomi används ofta synonymt. Men ibland när det talas om organisatorisk autonomi riktar sig samtalet och tanken mer på rätten för lärosäten att fritt få organisera sig internt. I denna text avser begreppet institutionell autonomi relationen till statsmakten, den konstitutionella och regelstyrda relationen och hur en armslängds avstånd skapas och upprätthålls. Den institutionella autonomin definieras i lag och får sina förutsättningar genom organisationsform och styrsystem.

Bestämmelser om skydd för forskningens frihet har funnits inskrivet i högskolelagen sedan denna trädde i kraft. I högskolelagen stadgas i 1 kap. 6 § att för forskningen ska som allmänna principer gälla att forskningsproblem får väljas fritt, att forskningsmetoder får utvecklas fritt och att forskningsresultat får publiceras fritt.[4] Sedan den 1 januari 2011 är forskningens frihet även skyddad genom grundlagen.[5]

Utbildningens frihet inrymmer både en möjlighet för lärosäten att kunna planera, lägga upp och utveckla sina utbildningar utan direkt styrning från staten eller från externa parter samt lärarnas möjlighet att genomföra utbildningen. Utbildningens frihet ger även studenterna förutsättningar att utforska och uttrycka sina egna åsikter och kunna ifrågasätta idéer och auktoriteter. Utbildningens frihet är inte framskriven i och skyddad av lag.

Sedan den första juli 2021 anges det i högskolelagen att den akademiska friheten ska främjas och värnas.[6] Regeringen menar att den akademiska friheten

4 SFS 1992:1434
5 Regeringsformen, SFS1974:152, 2 kap 18 §
6 1 kap 6 §

utgör ett skydd både för lärosätena som organisationer och för dess forskare och lärare. Regeringen lyfter inte minst fram att den akademiska friheten utgör en viktig beståndsdel i ett demokratiskt, öppet och starkt samhälle.[7] Lagen pekar ut lärosätenas ansvar, men definierar inte hur regeringsmakten kan stärka och skydda den akademiska friheten.

Samverkan, kollegialitet och akademiskt ansvar

Samtidigt som det fria kunskapssökandet och förmedlandet av kunskap är kärnan i lärosätenas väsen så finns alltid krav på att utbildningen och forskningen ska komma samhället till gagn. Det finns en förväntan att lärosätena utbildar för en mängd funktioner i vårt samhälle och att arbetsmarknadens behov av kompetens tillgodoses. Forskningen behöver lösa konkreta problem och stödja samhällets och näringslivets behov av utveckling. Regeringen investerar stora summor av skattemedel i universitet och högskolor och förväntar sig inte minst att få draghjälp i landets ekonomiska utveckling.

Den akademiska friheten utgår från att det är lärosätena själva, inom sin kollegiala krets, som ska definiera vilken verksamhet som ska bedrivas och hur den ska genomföras och förmedlas. Den akademiska friheten är därmed även sammanlänkad med kollegialiteten och den kollegiala styrningen. Kollegialitet är en samarbetsform och styrform som betonar flexibla arbetsformer och individens ansvar. Grundtanken är att flera personers kompetens tillsammans kan skapa ett bättre vägval än en enskild individs möjligheter att fatta bra beslut. Kollegialitet är lika mycket en arbetsform och en kultur som en styrform. Kollegialiteten utmärks av öppen diskussion, kritisk granskning och att de goda argumenten har tyngd.[8]

Akademisk frihet handlar således både om relationen till statsmakten och om hur lärares och forskares friheter tillvaratas och garanteras – en yttre och en inre relation. Den institutionella autonomin definierar relationen till regering och riksdag och tar sig framför allt uttryck i lagar och förordningar, men inbegriper också hur staten finansierar och följer upp verksamheten vid lärosätena.

---

7 Prop. 2020/21, Forskning, frihet, framtid – kunskap och innovation för Sverige

8 Sahlin och Eriksson-Zetterquist, 2016

De kollegiala strukturerna definierar relationerna och styrsystemen inom lärosätena. Det handlar om lärares och forskares frihet och inflytande, stödstrukturers befogenheter, institutioners och fakulteters mandat samt ledningens och rektors handlingsutrymme.

Inom lärosätena finns inte sällan en inbyggd spänning mellan olika viljor och mål. Den akademiska friheten måste inom lärosätet hitta en funktionell balans mellan individers, gruppers och ledningsstrukturers rättigheter och befogenheter. För att detta ska fungera krävs en öppen kollegial kultur, möjlighet att påverka och få sin röst hörd, transparenta beslutsstrukturer och ett lyhört och tydligt akademiskt ledarskap. Inom lärosätets kollegiala struktur kan inte den akademiska friheten endast likställas med forskares och lärares individuella rätt. Alla inom akademin har ett ansvar för att bidra till en fungerande balans mellan olika önskningar, viljor och behov. En ömsesidig respekt måste finnas mellan kolleger, mellan lärare och studenter och mellan akademisk och teknisk/administrativ personal.

Akademisk frihet kräver ett akademiskt ansvar. Akademiskt ansvar handlar om att de som är involverade i akademisk verksamhet har en uppgift att säkerställa att deras arbete är vetenskapligt korrekt och etiskt hållbart. I det akademiska ansvaret ligger även lärosätenas relation till det omgivande samhället och ansvar att upprätthålla allmänhetens förtroende för akademisk forskning och utbildning. Universitet och högskolor har ett bakomliggande samhällskontrakt som bygger på ett ömsesidigt utbyte och en ömsesidig respekt.

4

4. Institutionell autonomi är en förutsättning

Den akademiska friheten är, som vi tidigare sett, en grundläggande förutsättning för universitet och högskolors möjlighet att generera och förmedla forskning, kunskap och utbildning. Den akademiska friheten ger också goda förutsättningar för att hög kvalitet uppnås i forskningen och utbildningen. En styrd forskning och utbildning riskerar att tappa både vitalitet och aktualitet. Fria och oberoende lärosäten är även centrala för att upprätthålla en levande demokrati.

För att den akademiska friheten ska fungera i praktiken behöver lärosätena ha institutionell autonomi. Institutionell autonomi innebär att lärosäten har ett tydligt och definierat oberoende från statlig och politisk styrning och ett fungerande självstyre. Genom den institutionella autonomin får lärosäten rätten att fatta beslut om sin organisation, utbildning, forskning och personal utan olämplig inblandning från regeringen eller andra externa aktörer.

I Sverige, och i andra demokratiska länder, finns organisationer och myndigheter som på olika sätt ses som särskilt skyddsvärda. I Sverige skyddas domstolarna av grundlagen, som fastställer att domstolarna ska vara oberoende och självständiga i förhållande till regeringen och andra myndigheter. Sveriges Television och dess roll som public service-bolag skyddas i särskild ordning i grundlagen, genom en egen lag för radio och TV (2010:696) och genom sin organisationsform som stiftelse. Riksrevisionen är en myndighet som placerats direkt under riksdagen och vars oberoende regleras i Riksdagsordningen (2014:801) och Riksrevisionsordningen (2002:1023). Riksbanken är skyddad från politisk påtryckning genom Riksbankslagen (2022:1568). Även kommuner och regioners självbestämmande och oberoende skyddas i grundlagen och i egen lag.

Även separationen av Svenska kyrkan från staten är väl värd att lyftas fram. Genom en ny lag år 2000 (1998:1592) fick kyrkan självständighet och beslutsbefogenheter över interna angelägenheter. Kyrkorådet blev ett självständigt förvaltningsorgan och biskoparna utsågs inte längre av regeringen utan av kyrkan själv. För att befästa frigörelsen av Svenska kyrkan från staten genomfördes förändringar i grundlag.

Genom att skydda, eller frigöra, organisationer och myndigheter från direkt politisk styrning stärks grundläggande funktioner i vårt samhälle. Inte minst skyddas vitala funktioner som främjar och utvecklar en öppen demokrati. Lärosäten behöver även ses som särskilt skyddsvärda organisationer i vårt samhälle.

För att uppnå institutionell autonomi för universitet och högskolor krävs att det finns en lagstiftning som tydligt definierar och skyddar lärosätens rättigheter och självstyre. Utan ett sådant särskilt definierat skydd riskerar lärosätena att ligga helt öppna för politisk styrning och påverkan. Lagar och förordningar är en grundförutsättning men utgör ingen automatisk garanti för en reell akademisk frihet. De ekonomiska förutsättningarna och utformningen av den ekonomiska styrningen är även central för att den akademiska friheten och den institutionella autonomin ska fungera i praktiken.

Ökad och tydliggjord institutionell autonomi för lärosätena gynnar både kvaliteten i verksamheterna och samhället i stort. Inte minst har lärosätenas roll som fria och oberoende kunskapsförmedlare blivit allt viktigare i en tid där kampen om fakta blivit allt skarpare. För att det öppna och demokratiska samhället ska överleva behöver människor en motståndskraft mot desinformation, propaganda och konspirationsteorier. För att citera den amerikanska författaren Bob Woodward ”Democracy dies with the lies”.[9] Autonoma och trovärdiga universitet och högskolor är en central del av denna motståndskraft.

När kampen om kunskap i allt större utsträckning blir politiserad skapas påtagliga utmaningar för lärosäten vilket ytterligare ökar behovet av en tydliggjord och väldefinierad institutionell autonomi. Demokratin bygger på ett öppet samtal, en diskussion om olika mål och en förmåga att hitta fungerande åtgärder och

9 *Fear: Trump in the White House, 2018. Denna mening har dock använts av fler journalister och författare.*

kompromisser. Vetenskapligt förankrade fakta som står fria från yttre påverkan är viktigare än någonsin i den politiska diskussionen.

Lärosätena har svag institutionell autonomi

I Sverige dominerar staten som huvudman för universitet och högskolor. De svenska statliga universiteten och högskolorna är förvaltningsmyndigheter och är därmed en del av rättssubjektet staten. Genom att de statliga lärosätena är förvaltningsmyndigheter har de ingen egen rättskapacitet och kan inte ingå avtal på egen hand. Att vara en inbäddad del i statsapparaten gör universitet och högskolor känsliga för politiska förändringar och politisk påverkan.

Att vara förvaltningsmyndigheter är i ett historiskt perspektiv inte någon självklar organisationsform för svenska universitet och högskolor. Innan 1974 hade lärosätena olika former av självförvaltning och statlig styrning. Shirin Ahlbäck Öberg konstaterar att det saknades ett tydligt politiskt övervägande, ett beslutsunderlag och en transparent diskussion när universiteten och högskolornas övergick till rådande organisationsform.[10] Formen som förvaltningsmyndighet och dess lämplighet för universitet och högskolor har varit föremål för diskussioner under lång tid. Flertalet statliga offentliga utredningar som närmat sig frågan har varit negativa till rådande system och organisationsform.[11]

En förvaltningsmyndighet är ansvarig för att genomföra regeringens politik och program och att verkställa lagar och förordningar inom ett specifikt område eller en bransch. En förvaltningsmyndighet agerar ofta genom myndighetsutövning och utövar maktbefogenheter i förhållande till medborgarna. Universitet och högskolor har dock lite verksamhet som är kopplad till myndighetsutövning förutom att anta studenter, sätta betyg och utfärda examensbevis. Lärosätens huvuduppdrag att utbilda och forska har i begränsad utsträckning med myndighetsutövning att göra. Staten har inte rätt att gå in och styra hur myndighetsutövningen utförs, vilket betyder att staten inte får påverka hur till exempel domstolar dömer eller hur Försäkringskassan beslutar. Detta leder till att en myndighet som i liten del sysslar med myndighetsutövning har sämre skydd från statlig inblandning.

---

10 Ahlbäck Öberg (2023), s 21

11 SOU 1996:21, Reform och förändring, SOU 1997:57, Forskningspolitiska kommissionen, SOU 2000:101, Utredningen om högskolans ledning

Internationellt sett är det mycket ovanligt att lärosäten är förvaltningsmyndigheter och saknar egen rättskapacitet. De svenska universiteten och högskolornas förutsättningar och styrning bör inte skilja sig allt för mycket i förhållande till lärosäten i andra länder. Så är det dock idag. Detta faktum riskerar att hämma våra lärosätens internationella konkurrenskraft och försvåra utbyten och samarbeten vilket i sin tur kan skada Sveriges utveckling som framstående kunskapsnation.

Egen rättskapacitet skapar bättre förutsättningar

Som förvaltningsmyndigheter kan de statliga lärosätena inte teckna egna avtal. Statsmakterna har under lång tid skapat en större mängd särlösningar och särregleringar för lärosäten för att de ska klara av sina åtaganden utan egen rättskapacitet. Inte minst har dessa särlösningar varit kopplade till uppdraget att samverka med omgivande samhälle och bedriva innovationsstödjande arbete. Exempel på sådana specialkonstruktioner är teknikbrostiftelser, holdingbolag och innovationskontor. Dessa har dock oftare fungerat som en krycka snarare än en lösning på själva grundproblemet. Särlösningarna har även skapat sina egna problem och riskerar att isolera samverkansuppgiften vid lärosätena från den reguljära utbildningen och forskningen.

När svenska lärosäten vill gå med i en kunskaps- och innovationsplattform under Europeiska institutet för innovation och teknik (EIT) måste de ansöka om det hos regeringen varefter regeringen går till riksdagen för att få ett särskilt bemyndigande. Rådande system är byråkratiskt, tidskrävande och icke-flexibelt och hämmar lärosätenas möjligheter att ingå i europeiska forskningsprojekt. Genom att lärosäten får egen rättskapacitet blir det lättare att bli en aktiv och drivande part inom EU-projekt.

På ett liknande sätt kan lärosäten med en rätt att skriva avtal utvidga och förstärka samarbeten med företag och andra externa organisationer. Detta kan i sin tur både bidra till inflödet av kompetens från företag till lärosäten och till att det blir enklare för företag att ta del av lärosätens forskning. Detta skulle stärka kompetensen och kvaliteten hos både lärosäten och företag och gynna den svenska ekonomiska utvecklingen.

EU-kommissionen har tagit fram en strategi för att förbättra samarbetet mellan Europas lärosäten.[12] I denna strategi finns fyra särskilt utpekade åtgärder, fyra så kallade flaggskepp. Ett av dessa flaggskepp handlar om att skapa en gemensam legal status för utbildningssamarbeten. Ett sådant samarbete, med en gemensam organisation, ska kunna fatta strategiska beslut och använda gemensamma resurser. Svenska statliga lärosäten kan som förvaltningsmyndigheter inte ingå i en sådan legal entitet utan ytterligare särlösningar från regeringen och riksdagen. Med egen rättskapacitet skulle internationella studentutbyten kunna utvecklas ytterligare.

I rådande system finns det problem med att skapa och långsiktigt upprätthålla samarbeten mellan lärosäten. Det finns inte minst en stor och viktig potential i att lärosäten tillsammans kan bygga upp utbildningar som är svåra att klara av på egen hand men som av olika skäl är viktiga att erbjuda. Framför allt gäller det utbildningar kopplade till bristyrken, till exempel vissa inriktningar inom lärarutbildningar och specialistutbildningar inom vården. Ett konkret exempel var när Lunds universitet och Högskolan i Kristianstad inte kunde bygga upp en gemensam lärarutbildning och därefter förlorade vissa examensrättigheter. Det finns en stor potential i utökade samarbeten mellan de svenska lärosätena och som hade kunnat realiseras genom en möjlighet att ingå avtal och skapa gemensamma organisationer.

I många länder är donationer och gåvor en viktig och naturlig del av lärosätenas ekonomi. Svenska lärosäten har idag svårt att ta emot donationer som inte utgörs av rena finansiella bidrag. Detta försvåras genom att universitet och högskolor inte själva har rätt att äga. Genom rätten att äga och teckna avtal kan även lärosäten lättare hitta lösningar för till exempel boende för internationella studenter och gästforskare.

12 European strategy for universities, European commission, 2022

5

5. Bra och fungerande förutsättningar krävs också

För att den akademiska friheten och den institutionella autonomin ska betyda något i praktiken krävs inte bara ändringar i lag och förordning. Storslagna lag- och propositionstexter om akademisk frihet som inte åtföljs av reella förutsättningar för autonomi blir endast ett slag i luften. För att säkerställa lärosätenas autonomi krävs, förutom tydligt definierade lagar och anpassad organisationsform, även goda ekonomiska förutsättningar och en funktionell styrning och återrapportering. Anslagen till och styrningen och kontrollen av utbildningen och forskningen måste utformas och tillämpas så att en ökad autonomi uppstår i praktiken.

Kraven från statsmakten och förväntningarna från det omgivande samhället har under en längre tid ökat vilket lett till fler och mer komplexa uppdrag för lärosätena, utan att grundersättningen har påverkats. Det så kallade produktivitetsavdraget, som innebär att alla lärosäten får något mindre pengar varje år och ska bli effektivare genom en produktivitetsökning, är inte lämpligt att tillämpa för den verksamhet som bedrivs vid ett lärosäte. I det långa loppet är det omöjligt att genomföra effektivitetsåtgärder och samtidigt kunna upprätthålla samma utbildningskvalitet parallellt med att uppdragen blir flera och att universitet och högskolor ska klara att hävda sig i en allt skarpare internationell konkurrens. Produktivitetsavdraget bör inte tillämpas för lärosäten i en ny och anpassad organisationsform.

En minskad styrning av utbildningen är nödvändig

Lärosätenas förmåga att bedriva högkvalitativ utbildning och förse arbetsmarknaden och enskilda individer med relevant kompetens är helt central för samhället.

I arbetet med att skapa ett strategiskt och aktuellt utbildningsutbud, hålla högsta kvalitet och möta en allt större internationell konkurrens behöver den högre utbildningen de ekonomiska förutsättningar som krävs. Ersättningen till grundutbildningen behöver förstärkas och inte som idag kontinuerligt minskas.

Regeringen har under en längre tid ökat detaljstyrningen av grundutbildningen, både genom att peka ut vilka utbildningar som ska växa och hur själva utbildningarna ska genomföras. Tillfälliga satsningar på olika utbildningar, som ofta åtföljs av krävande återrapportering, har skapat både ryckighet och merarbete som riskerar att skada kvaliteten. Regeringen har tidigare förändrat utbildningars upplägg genom tillägg i examensordningen.[13] I Tidöavtalet anges att socionomutbildningen ska ändras så att kriminalitet bland ungdomar blir ett obligatoriskt utbildningsmoment. Samtidigt skriver regeringen i budgetpropositionen för 2023 att den akademiska friheten ska främjas och värnas och att "lärare och forskares självbestämmande över den egna forskningen och undervisningen ska garanteras". Den politiska retoriken om den akademiska frihetens vikt och värde måste åtföljas av handling annars blir den inget värd. Regeringens detaljstyrning av utbildningens inriktning, innehåll och upplägg behöver upphöra och utbildningens autonomi respekteras.

Dimensioneringen av den högre utbildningen styrs av studenternas intresse och arbetsmarknadens behov. Lärosätena gör ständigt revideringar av sitt utbildningsutbud för att svara upp mot ändrade och nya behov. Det livslånga lärandet och kompetensutveckling är en viktig och naturlig del av lärosätenas utbildningsutbud. Regeringen har riktat ett ökat fokus på det livslånga lärandet och lärosätenas uppgift att bistå med kompetensutveckling för yrkesverksamma. Ökar omfånget för dessa utbildningar utan att nya medel tillförs leder det till att annan utbildning måste minska. I praktiken innebär det att utbildningar inom det livslånga lärandet tränger ut annan utbildning. Att försvåra för unga personer, och personer som inte är etablerade på arbetsmarknaden, att kunna ta del av högre utbildning är skadligt och kontraproduktivt för både individer och samhället.

---

13 En examensordning i lärosätenas regi. Rapport från SUHF 2021.

Behov av ett ökat basanslag till forskningen

Svenska lärosäten är i allt större utsträckning beroende av externa bidrag och externa aktörer för att klara av sin forskning och forskarutbildning. Det direkta statliga anslaget till lärosätenas forskning är drygt 40 procent, vilket betyder att närmare 60 procent av forskningsmedlen kommer från externa källor. Andelen som går direkt till lärosäten har minskat de senaste två decennierna medan pengarna till de statliga forskningsråden stadigt har ökat. Styrningen av vad forskningsråden ska prioritera och mängden öronmärkta belopp till definierade områden till råden har samtidigt blivit fler och mer detaljerade.

Andelen externfinansiering har nått sådan proportion att den skadar lärosätenas möjligheter att göra egna strategiska val, kunna ta ett långsiktigt och mer strategiskt arbetsgivaransvar, skapa attraktiva karriärvägar för yngre forskare samt bedriva grundforskning. När externa bidrag i allt större utsträckning går till vissa utpekade områden påverkar det även hur lärosätenas basanslag fördelas internt. Basanslaget används för att täcka upp det de externa bidragen inte finansierar, men används också för att stödja miljöer med potential till ytterligare externa bidrag. Detta riskerar att leda till en ökad likriktning och minskad bredd för svensk forskning. Lärosätena riskerar att utvecklas till en savann med några välvattnade oaser och mellan dessa oaser brer ett allt torrare landskap ut sig.

Samtidigt är konkurrensen om de externa bidragen en av de starkaste faktorerna för att upprätthålla och driva forskningens kvalitet framåt. Att ha en bred palett av olika finansieringskällor är något som gynnar både kvaliteten och autonomin inom forskning. Det är bättre med en bred ekonomisk bas med olika finansieringskällor än få. Men ett finansieringssystem som till betydande del bygger på externa bidrag kräver en tillräckligt stor basfinansiering.

Minskad kontroll och återrapportering är en förutsättning

Statens direkta styrning av lärosäten minskade på många sätt genom 1993 års reform. Statens roll förändrades då från direkt styrning genom olika former av beslut till att granska, följa upp och utvärdera i efterhand. Lärosätena har fått allt fler uppgifter och återrapporteringskrav som var och en för sig kan verka rimliga, men som sammantaget blir betydande och betungande.

Den stora mängden av olika former av styrning, kontroll och rapportering leder till en alltmer omfattande och större mängd byråkratiskt arbete. En del av detta drabbar lärare och forskare, som i mindre utsträckning kan lägga tid på att utveckla sin huvudsakliga verksamhet. Detta leder även till att den stödjande verksamheten i allt större omfattning måste ägna tid åt byråkratiska pålagor i stället för att stödja kärnverksamheten. Höga ambitioner inom lärosätena själva i de olika uppdragen riskerar att växa till omfattande satsningar och interna uppföljningsstrukturer. Den byråkratiska styrningen har till en betydande del konkurrerat ut utrymmet för strategisk styrning vid lärosätena.

Det har av regeringen tidigare hävdats att ökad frihet och autonomi behöver åtföljas av ökad uppföljning och kontroll [14], men det finns ingen nödvändig sammankoppling mellan ökad autonomi och ökad kontroll. Tvärtom bör ett ökat självbestämmande återföljas av en ökad tillit och ömsesidig respekt mellan statsmakten och lärosätena. Ett konkret exempel där yttre rigorös kontroll ersatts med ett mer tillitsbaserat system är kvalitetssäkringssystemen för utbildning – vilket lett till ett mer anpassat system för kvalitetssäkring.

14 T.ex. prop. 2009/10:149

6

6. Akademisk frihet och autonomi i internationell utblick

Universitet och högskolor är internationella aktörer och delar av ett globalt nät av organisationer. Utbildningsmarknaden är internationell och studenter rör sig över gränser och väljer fritt vilket lärosäte de önskar studera vid. Forskningen är en kollektiv aktivitet som spänner över hela världen där kunskap och nya rön ständigt delas och prövas. Lärosätenas enskilt största styrka ligger just i att de ingår i ett globalt samfund. Tillsammans flyttar lärosäten fram kunskapsfronten, utbildar befolkningen och stärker utvecklingen i sina respektive länder.

Magna Charta Universitatum är en internationell stadga som antogs av europeiska universitetsrektorer vid en ceremoni i Bologna den 18 september 1988. Magna Charta Universitatum innehåller principer och värderingar som utgör grunden för europeiska universitet – som akademisk frihet, autonomi och samhällsansvar. Magna Charta Universitatum fastställer universitetens självständighet i att bedriva forskning och undervisning utan politisk inblandning och förpliktigar universitet att sträva efter att upprätthålla högsta akademiska standarder.[15] Stadgan har fått bred acceptans och har undertecknats av mer än 900 universitet från hela världen.

Europarådets parlamentariska församling antog 2006 en rekommendation om akademisk frihet och universitetens autonomi.[16] Strax därefter antog Europa-

15 *År 2020 utfärdade Magna Charta Observatory, en organisation som grundades 1998 för att övervaka och främja efterlevnaden av stadgan, en kompletterande version som innefattar centrala utmaningar för lärosäten och samhället.*

16 *Recommendation 1762, 2006*

rådets ministerkommitté en rekommendation som angav att medlemsländernas regeringar har ett ansvar att främja lärosätenas autonomi.[17] Den akademiska friheten garanteras i EU-rätten, som även är bindande för Sverige. I artikel 13 i Europeiska unionens stadgar om de grundläggande rättigheterna slås det fast att ”Konsten och den vetenskapliga forskningen ska vara fria. Den akademiska friheten ska respekteras”.[18]

I en bred internationell jämförelse har de svenska lärosätena och dess anställda en i grunden bra möjlighet att agera utan statlig interaktion eller repressalier från sitt lärosäte. Samtidigt är det konstitutionella skyddet och institutionella autonomin för de svenska lärosätena lågt i jämförelse med andra europeiska länder. Detta framgår i en återkommande, och nyligen uppdaterad, studie utförd av European University Association, som mäter och jämför europeiska länders grad av autonomi för sina lärosäten.[19] Detta tydliggörs även i den jämförande studien av Terence Karran m. fl. från 2017.

I flera europeiska länder har riktningen gått mot ökad institutionell autonomi, till exempel i Nederländerna, Portugal, Österrike och Tyskland. I våra nordiska grannländer har lärosätena fått en ökad grad av institutionell autonomi och i både Danmark och Finland har universiteten blivit egna juridiska personer. Men samtidigt som den institutionella autonomin ökat i flera europeiska länder har även hoten mot den akademiska friheten blivit fler.[20]

Tre vågor av förändring

Lite förenklat kan det skönjas tre olika vågor över tid i den internationella diskussionen och arbetet med akademisk frihet. Den första vågen var kopplad till Magna Charta Universitatum. I centrum för diskussionen fanns universitetens kärnvärden och lärosätens generella relation till statsmakten och ansvar i förhållande till det omgivande samhället. Denna våg var sammanlänkad med ett ökat intresse från statsmakterna för högre utbildning och forskning och den vikt lärosätena hade för länders utveckling och ekonomiska tillväxt.

Den andra vågen reste sig under första delen av 2000-talet och fick en synlig manifestation genom bland annat Europarådets rekommendation om akademisk

17 *Recommendation CM 6, 2007*
18 *2010/C83/02*
19 *EUA, Autonomy Scorecard 2023*
20 *Vrielink m.fl., 2023*

frihet och universitetens autonomi. Relationen till statsmakterna och lärosätenas organisatoriska autonomi lyftes fram samtidigt som lärosätenas ansvar och vikten av engagemang för att lösa de stora samhällsutmaningarna underströks. Men även återrapportering (accountability) och effektivitet fanns i blickfånget. Flera länder reformerade sina styrsystem och ökade autonomin men samtidigt även kontrollen av sina lärosäten.

Vi är nu inne i en tredje våg där fokus ligger på hot mot demokratin och lärosätens ansvar att tillhandahålla forskningsbaserad kunskap. Värderingar och utgångspunkter som tidigare setts som självklara är nu utmanade och hotade. I en geopolitiskt allt instabilare värld med ökad spänning mellan länder, regioner och politiska system har lärosätenas roll och ansvar lyfts fram. Hot mot akademiker har på olika sätt ökat i världen. Akademiker som uttrycker kontroversiella åsikter, forskare som ifrågasätter politiska ambitioner eller kritiserar regeringar och andra makthavare stämplas som aktivister och utsätts för hot och repressalier. Den akademiska friheten är satt under press genom politisk inblandning, censur, hot och indragning av ekonomiska medel för vissa ämnesområden.

Även i Sverige går det att se tre olika vågor. För Sveriges del var dock inte den akademiska friheten i förgrunden när ett nytt styr- och resurstilldelningssystem introducerades 1993. Vikten av ökad autonomi för lärosätena underströks och två stiftelsehögskolor skapades, men framför allt handlade det om att bygga ett system för resursfördelning som var effektivt och kvalitetsdrivande. I den andra vågen fanns regeringens autonomireform och arbetet med att skriva in forskningens frihet i grundlagen 2011. Den tredje vågen har resulterat i att akademisk frihet skrivits in i högskolelagen och att lärosätenas roll i att upprätthålla och utveckla demokrati har understrukits.

Den tredje vågen är ännu bara i sin början. Hoten mot demokratin och den akademiska friheten växer i styrka i hela världen. Inom EU har oron för den akademiska friheten och lärosätenas institutionella autonomi kommit alltmer i blickfånget. [21] Även i Sverige har uppmärksamheten i allt högre utsträckning riktats mot dessa hot, men ännu har inga steg tagits för att öka lärosätenas institutionella autonomi och konstitutionella skydd.

---

21 Europaparlamentet, 2023

7

7. Avslutning

Internationella och nationella spänningar har ökat och det öppna och demokratiska styrsättet är på tillbakagång i världen. 2,5 miljarder människor lever i länder där demokratiska fri- och rättigheter har begränsats och minskat under de senaste tio åren.[22] Av Academic Freedom Index 2023 framgår att även den akademiska friheten globalt sett har försämrats under ett antal år.[23] De största försämringarna har skett i Asien, där flera länder har infört lagar och åtgärder som inskränker akademisk frihet. Men det finns även oroande beslut och trender i exempelvis USA där allt fler delstater vidtar åtgärder som på olika sätt hotar den akademiska friheten. Inom EU har Ungern i allt större utsträckning kommit att utmärka sig som ett land där den akademiska friheten blivit allt mer kringskuren.

Den akademiska friheten och autonomin för lärosäten har länge setts som en självklarhet i många europiska länder. Men insikten att den akademiska friheten även är hotad i länder med väletablerade demokratiska system har blivit allt tydligare. Allt fler organisationer, akademiska företrädare och politiker menar att Europa och världen befinner sig mitt i en kris för den akademiska friheten. ”Vi kan inte ta den akademiska friheten för given, vi måste kämpa för att bevara den i Europa och världen” säger Christian Ehlers från Europaparlamentet.[24]

Samhället och samhällsklimatet har hårdnat och kampen om kunskap har intensifierats. Detta leder till ett ökat behov av att skydda centrala instanser i vårt samhälle som den fria akademin, den fria pressen, oberoende domstolar och ett öppet kulturliv. Autonoma lärosäten är ett viktigt värn för det demokratiska

22 Democracy Reports, 2023, V-dem institute
23 V-dem institute
24 STOA Conference (Europaparlamentet), 28 november 2022. Egen översättning.

samhället. Starka, fria och effektiva lärosäten gynnar även Sverige som kunskapsnation, vilket är en förutsättning för en hållbar ekonomisk utveckling. För att säkerställa att Sverige i framtiden har autonoma lärosäten utan olämplig statlig styrning behöver universitet och högskolor få starkare lagskydd och en organisationsform som garanterar och tydliggör lärosätenas institutionella autonomi.

SUHF uppmanar riksdag och regeringen att skapa hållbara förutsättningar för den akademiska friheten och att tydligt definiera lärosätens institutionella autonomi. Det är även dags att de svenska lärosätena blir egna rättssubjekt och ses som myndiga. Regeringen behöver snarast tillsätta en utredning med målet att öka den akademiska friheten och att stärka skyddet och den institutionella autonomin för lärosätena. Samtidigt behöver landets universitet och högskolor hos sig själva främja och skydda lärare och forskares frihet och utveckla det kollegiala inflytandet. Enskilda lärare och forskare måste uppleva att de har ett reellt inflytande över sin situation och verksamhet. Tillsammans kan vi skapa starka lärosäten som gör skillnad.

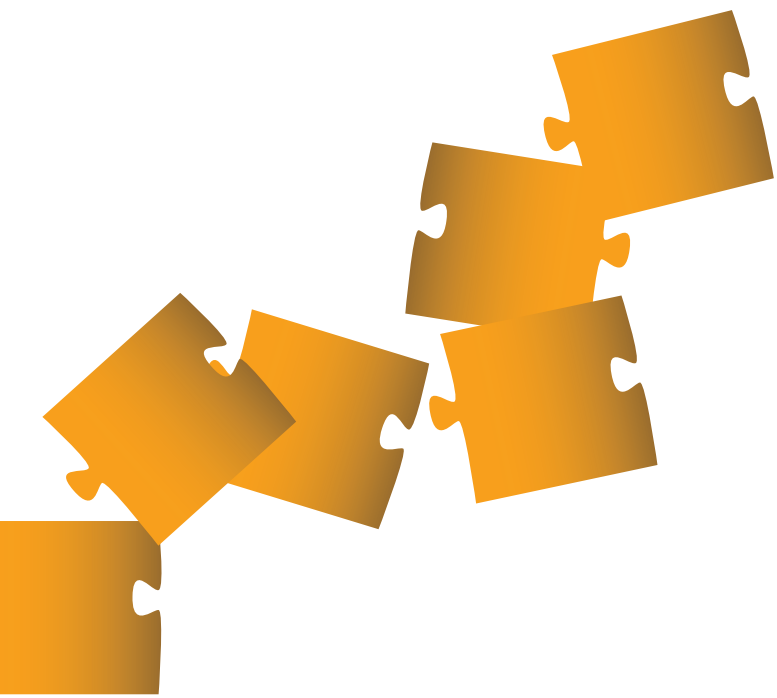

Tim Ekberg *är verkställande ledamot i expertgruppen för analys och sammanhållande för projektet om en ny och ändrad offentligrättslig organisationsform.*

Han har lång erfarenhet inom universitets- och högskolesektorn och har under de senaste 25 åren bland annat jobbat för SFS, Utbildningsdepartementet, Södertörns högskola och Lunds universitet.

Källor och litteratur

Ahlbäck Öberg, Shirin (2023). *Om akademisk frihet.* SULF:s skriftserie XLIII.

Ahlbäck Öberg, Shirin et al. (red.) (2016). *Det hotade universitetet.* Stockholm: Dialogos.

Andrén, Carl-Gustaf (2013). *Visioner, vägval och verklighet: Svenska universitet och högskolor i utveckling efter 1940.* Lund: Nordic Academic Press.

Berggren, Henrik (2012). *Den akademiska frågan – en ESO-rapport om frihet i den högre skolan.* Rapport till Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi.

Bergan, Sjur, Gallagher, Tony & Harkavy (red.) (2020). *Academic freedom, institutional autonomy and the future of democracy.* Council of Europe Higher Education, series no 24.

Degerblad, Jan-Erik & Hägglund, Sam (2001). *Akademisk frihet – en rent akademisk fråga?* Högskoleverket, rapport 2001:21 R.

Europaparlamentet (2023). *State of play of academic freedom in the EU Member States.* Overview of de facto trends and developments. Scientific Foresight Unit (STOA).

Gribbe, Johan (2022). *Förändringar och kontinuitet: Reformer inom högre utbildning och forskning 1940 – 2020.* Universitetskanslersämbetet.

Hermansson, Karin (2005). *Akademisk frihet i praktiken: En rapport om tillståndet i den högre utbildningen.* Högskoleverket, rapport 2005:43 R.

Magna Charta Universitatum (1988): *http://www.magna-charta.org/resources/files/the-magna-charta/english*

Marcusson, Lena (2005). *Universitetens rättsliga ställning.* Rapport lämnad till SUHF.

Karran, Terence, Beiter, Klaus & Appiagyei-Atua, Kwadwo (2017). *Measuring academic freedom in Europe: a criterion referenced approach.* Policy Reviews in Higher Education.

Sahlin, Kerstin & Eriksson-Zetterquist, Ulla (2016). *Kollegialitet – en modern styrform.* Lund: Studentlitteratur.

Statsvetenskaplig tidsskrift, (2022): Tema: Svenska lärosäten. Vol 124 Nr 1.

Varieties of Democracy Institute (2022). Academic Freedom Index.
Varieties of Democracy Institute (2023). Democracy Reports.

Vrielink, Jogchum, Lemmens, Koen, Lemmens, Paul & Parmentier, Stephan (2023). Challenges to academic freedom as a fundamental right. Advice paper no 31. League of European research universities.

Wedlin, Linda & Pallas, Josef (2017). *Det ostyrda universitetet? Perspektiv på styrning, autonomi och reform av svenska lärosäten.* Göteborg: Makadam.

Östling, Johan (2016). *Homboldts universitet: Bildning och vetenskap i det moderna Tysklands historia.* Stockholm: Atlantis.

The Norwegian Association of Researchers, 2017. *Academic freedom under pressure, Key principles and trends,* u.o. Forsker forbundet.

NOU 2022:2. *Academic freedom of expression: A good culture of free speech must built the bottom up, every single day.* Official Norwegian Rapport.

Prop. 1992/93:1. *Universitet och högskolor – frihet för kvalitet.*
Prop. 2009/10:80. *En reformerad grundlag.*
Prop. 2009/10:149, *En akademi i tiden – ökad frihet för universitet och högskolor.*
Prop. 2020/21:60, *Forskning, frihet, framtid – kunskap och innovation för Sverige.*

SOU 1996:21. *Reform och förändring: Organisation och verksamhet vid universitet och högskolor efter 1993 års universitet och högskolereform.* Slutbetänkande av Utredningen om uppföljning av 1993 års universitets- och högskolereform (RUT-93).
SOU 1998:128. *Forskningspolitik.* Slutbetänkande av Kommittén för översyn av den svenska forskningspolitiken (Forskning 2000).
SOU 2000:82. *Högskolans styrning.* Utredning om högskolans styrning.
SOU 2007:81. *Resurser för kvalitet.* Slutbetänkande av Resursutredningen.
SOU 2008:104. *Självständiga lärosäten.* Betänkande av Autonomiutredningen.
SOU 2015:92, *Utvecklad ledning av universitet och högskolor.* Betänkande av Ledningsutredningen.
SOU 2019:6. *En långsiktig, samordnad och dialogbaserad styrning av högskolan.* Betänkande av Styr- och resursutredningen (Strut).
Ds 2013:49, Högskolestiftelser – en ny verksamhetsform för ökad handlingsfrihet

SUHF, skrifter om autonomi och akademisk frihet
SUHF (2021) *En examensordning i lärosätenas regi.* Rapport från arbetsgrupp för examensordningsfrågor.
SUHF (2019) *Möjligheter till ökad autonomi för universitet och högskolor vid olika alternativ av verksamhetsform.* Karlsson, Curt & Casson, Andrew
SUHF (2019) *Är lärosätena beredda? Fem frågor inför ett fortsatt arbete mot ökad autonomi inom akademin.* Casson, Andrew
SUHF (2018) *Några frågor om akademins autonomi.* Casson, Andrew
SUHF (2017). *Tillitsbaserad styrning & reformerad resurstilldelning.* Brorström, Björn & Granfelt, Marianne.
SUHF (2013). *Framtiden börjar nu!* Manifest för dialog om den svenska högskolan 2030.
SUHF (2014) *Ökad självständighet.* Johan Alling

Den akademiska friheten är en grundförutsättning för universitet och högskolor. Det fria och oberoende sökandet efter och förmedlandet av kunskap utgör ett viktigt fundament för hela samhället. Den akademiska friheten förutsätter att lärosätena är självständiga och inte utsätts för olämplig styrning. Autonoma lärosäten gynnar Sverige som kunskapsnation och är ett viktigt värn för demokratin.

Den akademiska friheten och lärosätenas autonomi har kommit att bli alltmer hotad i allt fler länder. Vi kan inte längre ta den akademiska friheten för given. Universiteten och högskolornas institutionella autonomi behöver därför tydliggöras och stärkas. Denna skrift lyfter fram behovet av ett ökat skydd för den akademiska friheten och lärosätenas autonomi och att en ny offentligrättslig organisationsform bör skapas.

SUHF

Sveriges universitets- & högskoleförbund